

VEZ MED NEKDAJ IN SEDAJ PRI DOMU IN SVETU?

Vi ste gotovo mnogo občevali s prvim urednikom dr. Frančiškom Lampetom, ko ste pisali svoje ‚Vzore in boje‘, in pozneje, ko so skoro vsi prejšnji sotrudniki ali umrli ali živi utihnili, ste bili s prevajanjem Dantejeve Divine Commedie dolgo vrsto let v živem stiku z vsemi nasledniki Lampetovimi v uredništvu skoro prav do zadnjega časa; ste torej neka živa vez med starim in mladim Domom in svetom, med starim in mladim rodom dominsvetovcev, ste kakor tista Gregorčičeva Oljka, rastoča v vinskem bregu, ki pôje o njej pesnik, da se mu zdi kot ponosen vojak, stoječ po bitvi na planjavi:

le njega bojni grom ni strl,
tovariše je vse podrl.
Čemu je tebi smrtna sila
življenja moč in kras pustila?

Ali nam ne bi hoteli iz hvaležnosti, da Vam je smrtna sila življenja moč pustila, za petdesetletnico Doma in sveta kaj povedati, kako ste doživljali Dom in svet in njegove urednike?»

Kakšna vez naj bi bil jaz med staro in mlado generacijo dominsvetovcev? Mar ni najboljša vez nevidni genij prvega urednika, dr. Fr. Lampeta?

Kaj sem mogel odgovoriti temu prijaznemu vabilu sedanjega uredništva Doma in sveta, zlasti ob tako važnem koraku, ko stopa v petdeseto leto življenja? Res je, kdor dolgo živi, marsikaj doživi, gotovo tudi dovolj bridkosti. Z bridkostjo se spominjam ob tej častni, veseli petdesetletnici vseh premnogih sotrudnikov, ki smo skupaj gradili ta naš Dom, a so prezgodaj odšli od nas, mnogi v cvetu let. Kdo jih vse prešteje! In med prvimi prvi urednik, ki je umrl v starosti 41 let...

Kakšna vez naj bi torej bila moja malenkost med nekdanj in sedaj pri Domu in svetom? Če gre za to, kdo je bil prav od začetka pri Domu in svetom, tak žive še štirje, ki jih vidimo že v prvem, še drobnem letniku (l. 1888): pesnik Anton Hribar, ki je Fr. Lampe sam o njem dejal (pri novi maši l. 1891), da »brez Hribarja ne bi bilo Doma in sveta«, Janko Barle, kanonik v Zagrebu, msgr. Viktor Steska in pa župnik v Komendi Jan. Zabukovec (črtica »Priatelj« pod kratko »—u—«). Če gre pa za to, kdo so bili glavni stebri Doma in sveta v Lampetovi dobi, žive spet samo štirje: prej imenovani A. Hribar, ki je prispeval menda za prav vsako številko kakšno svojo epično pesnitev, učitelj v p. Fran Jaklič-Podgoričan, ki se je bil prvič oglasil že v drugem letniku (1889) in ga je urednik imenoval »rojenega pripovednika«, učitelj v p. Ivo Trošt, ki je kot Slavoljub Dobravec že l. 1893 vstopil v ta krog, ter zares »pars maxima« vse dosedanje

skladalnice 49 letnikov Doma in sveta — Franc Finžgar! Jaz torej, ki sem le v letih 1896 in 1897 krepkeje sodeloval, nisem vez, ampak sem bil le navezan na Dom in svet: brez Doma in sveta ne bi bili nikdar izšli Vzori in boji, pa tudi ne prevod Divine Commedie.

Kako mi živi prvi urednik dr. Fr. Lampe v spominu? Videl sem v njem brezprimerne organizatorja. Vedno se mi je zdel kakor tisti svetopisemski gospodar, ki ob vsaki uri, navsezgodaj, pa ob treh, ob šestih, devetih in še ob enajstih vabi brezposelne na delo v svoj vinograd: tako je dr. Fr. Lampe vabil k sotrudništvu pri Domu in svetu. Povabil je bil tudi Gregorčiča in Aškerca. (Glede poslednjega imamo zdaj dokaz v »Aškerčevi bibliografiji« 26. maja l. 1890.) Aškerc mu je odgovoril seveda odklonilno, Gregorčič pa sploh nič, kar je urednika dr. Lampeta zelo bolelo. Še bolj pa ga je bolelo nasprotovanje v lastnem taboru. Ljubljanski Zvon so bili sedem let prej ustanovili trije priznani pisatelji (Jurčič, Kersnik, Tavčar), dr. Lampe pa je svoj Dom in svet naslonil na — bogoslovce. V Cirilskem društvu bogoslovcev, katero je bil nekaj let prej sam oživotvoril, je spoznaval bodoče pisatelje. (O tem je obširneje pisal V. Steska l. 1917 za 30 letnico Doma in sveta.) Navduševal jih je, naj pišejo v njegov list. Ni se varal. Kar se je v društvu prečitelo in prekritiziralo, je prišlo nato v list. Ali vodstvu semenišča na žalost to ni bilo všeč. Vodja semenišča je bil takrat dr. Jan. Kulavic, sicer globokoučen mož, ali leposlovnemu delu bogoslovcev ne naklonjen. Njegovo stališče je bilo: Bogoslovec naj ves čas porabi za študij apologetike, dogmatike, moralke in drugih bogoslovnih disciplin. Kdaj naj si pridobi tega znanja če ne v bogoslovju? Pravilno in hvalevredno je bilo to stališče vodstva, ali prav je imel tudi dr. Lampe, trdeč: Tudi leposlovje lahko služi Bogu, in nekaj prostega časa še vedno ostane nadarjenemu teologu tudi za lepo slovstvo. — Toda še ob 10 letnici (1897) je moral tožiti, da nekateri vplivni duhovniki še vedno niso prepričani o važnosti in potrebi v krščanskem duhu pisanega leposlovja. Bolelo ga je tudi to, da so znani in priznani pisatelji njegov list prezirali, ignorirali. Mladina je šla za Aškercem, ki je bil tedaj urednik Lj. Zvona. Moral je že prvi urednik Doma in sveta slišati pozneje tolikokrat ponavljani predsodek, očitek: ‚Pri vas leposlovni pisatelj ni svoboden...‘ Na ta očitek je dr. Lampe večkrat odgovoril v svojem listu, časih kar na platnicah (n. pr. l. 1897). Vendar je tudi v tem oziru urednik doživel nemajhno veselje, ko se je najprej oglasil A. Funtek, malo pozneje (1894) pa dr. Fran Detela.

Pa dr. Fr. Lampe ni le vabil v svoj vinograd, ampak je znal tudi delo v vinogradu nakazovati: bil je brezprimeren delodajalec. Delodajalec seveda za tiste, ki si niso sami znali poiskati dela. Bogoslovcem nam je razdeljeval slovenske knjige, da smo pisali kritike o njih za Dom in svet. V tem oziru je pač precenjeval naše moči. Večkrat smo se zaleteli. — Mislim, da sem že nekje povedal, kako so nastali Vzori in boji. Bilo je v začetku decembra l. 1895, ko me dr. Lampe pokliče k sebi ter reče: »Pišite, kako se ubija in razvija ubog študent

na poti skozi gimnazijo.« Ko sem ga začudeno gledal, je odsekal: »Kar začnite! V obliki pisem naj bo! Študent naj se imenuje Ivan, piše naj očetu in oče njemu. Mislite si, da je njegov oče učitelj. Do 15. decembra mi prinesite rokopis.« (Iz te fikcije je v Biogr. leksikonu nastala zmota, da je bil Debevčev oče učitelj, dočim je bil v resnici kmet.) Moral sem ubogati in začeti. Dne 15. decembra sem mu res prinesel prvi rokopis. Naslov sem bil dal: Pot skozi gimnazijo. Dr. Lampe ga je spremenil v »Vzori in boji«. Tako je bilo vse njegovo: ideja in celo naslov. Vsakih štirinajst dni sem pri vratarju Marijanišča oddal nadaljevanje. (Takrat je Dom in svet izhajal točno polmesečno.) Ne spominjam se, da bi bil urednik kdaj izrekel kakšno kritiko o tem mojem pisanju, samo proti koncu drugega leta je začel priganjati: »Končajte! Predolgo se vleče.« In tako sem prav za prav nasilno zaključil. Še danes sem uverjen, da uredniku način mojega pripovedovanja ni bil povsem po godu. (Že dolgo mi po glavi roji ter na papir sili spis: Zakaj nisem postal pisatelj? Bilo bi poučno.)

Zakaj smo bili vsi na dr. Lampeta navezani tudi s srcem? Videli smo, da Lampe ni Domu in svetu samo urednik, ampak tudi prvi delavec. Menda ni izšla številka, ki ne bi v njej bilo kaj njegovega. Vedeli smo, da skoraj dobesedno dela noč in dan. Sosedje, ki so pozno hodili spat, so vedno še videli luč v njegovi sobi, in tisti, ki so zgodaj vstajali, so jo že spet videli. Če kdo, je dr. Lampe poslušal glas Modrice, ki je tudi Vrchlickemu govorila: »Nesmiš, nesmiš, nesmiš spát!« (V pesmi: Nikdy spát!)

Bil je dr. Lampe pač idealen urednik. Njegov zgled je tudi še danes najboljša vez med nekdanj in sedaj.

Pa tudi njegovi nasledniki — to moram priznati — so hodili po njegovih stopinjah. Dr. M. Opeka (sourednik je bil dr. Evgen Lampe), ki je bil prvi za njim (1900—1912), je takoj povabil pismeno ali ustno vse bivše sotrudnike k sodelovanju. Pod njegovim uredništvom je Finžgar dosegel svoj prvi vrh (Pod svobodnim soncem), je pisal dr. Detela svoje satire in socialne povesti, se je Lea Faturjeva javila kot elementaren talent, je dr. Izidor Cankar objavil svoje epohalne »Obiske«. V nekem oziru pa je dr. Opeka kot urednik storil celo več kakor Lampe: sédel je k moji mizi, da sva (v družbi z dr. A. U.) prevod vsakega speva Pekla (razen prvega) predelala, pilila in zboljšavala. L. 1913 je bil urednik Andrej Kalan (sourednik še tudi dr. E. Lampe). Pod njim je pričel sodelovati Ivan Cankar. Izidor Cankar je obelodanil svoje sloveče eseje: S poti. Urednik sam je šel med pesnike in objavil več sonetov. — Z novim letom 1914 je prevzel uredništvo Izidor Cankar. Novo je bilo to, da je sklical skoraj vso družino dominsvetovcev na razgovor in posvet. Tudi naj bi Dom in svet vsako leto enkrat sam o sebi izpregovoril. To nalogo je dobil podpisani; izpregovoril pa je samo enkrat (1914, 57—60). Ko je l. 1912 izšel ves Pekel, dve leti ni bilo od nikoder povabila za nadaljevanje. Mislil sem, da pri tem ostane (kakor je tudi Koseski prevedel samo

Paklo, in pri Hrvatih istotako Buzólič (Zadar, 1897). Tedaj pa me povabi dr. Izidor Cankar, naj v letu 1915 nadaljujem s prevodom Vic. Bil je pa tudi čas temu primeren — svetovna vojna! — Letnik 1918 je nominalno uredil Iz. C., v resnici pa podpisani, ker je bil Cankar v vojni službi. Bilo je leto razsula, pa tudi zmede v uredništvu: konca rokopisa Pregljeve povesti: »Zadnji upornik« ni bilo mogoče najti; prišel je na svetlo šele v prvi številki letnika 1919! Tudi ta letnik je uredil podpisani. Nekdo ga je pač moral. Velika novost je bila, da je list prinesel v izvirniku spis srbskega majorja Dj. Čirića »Pregled novije srpske poezije« (str. 89—100). Urednik pa v Ljubljani ni mogel dobiti Popovićeve Antologije, da bi primerjal citate; zato je ostalo precej neumljivih mest. L. 1920 je uredništvo prevzel, vrnivši se iz ruskega ujetništva, dr. Fr. Stele, ki je v uredništvu do danes. Vez med »starim« in »novim« Domom in svetom je bil podpisani torej prav za prav samo v letih 1918 in 1919. Letnik 1925 je prinesel konec prevoda Dantejevega Raja.

Nekega dne l. 1920 je dobil podpisani kot tolmač Divine C. razglednico in pozdrav iz Vipave z več ko dvajsetimi podpisi duhovnikov Vipavske doline. Razlagal si je pozdrav tako-le: vso našo zemljo do Logatca so imeli zasedeno Italijani; v Trstu so tedaj pisali, da je slovenski jezik neomikan, nesposoben za višjo kulturo; najbrž so dotični gospodje okupantom pokazali, da imamo Slovenci skoraj že dovršen prevod — v Dantejevih tercinah — njih največjega pesnika.

Glede prevoda D. Commedie morda še tole: Ko sem jeseni l. 1909 vprašal urednika dr. M. Opeko, ali bi prevod sprejel v list, mi je radevolje pritrnil. Pričel sem torej prevajati kar sproti, za vsako številko Doma in sveta po tri speve. Zdaj vem, da to ni bilo prav in bi bil moral z objavo pričeti šele, ko bi bil imel vsaj Pekel ves preveden. Pa tudi to vem zdaj, da naj bi bil Dom in svet najprej prinesel prevod Dantejevega prvega spisa Vite nuove, te najbolj zagonetne knjige vsega italijanskega slovstva, ki vsa govori samo o Beatrici in je torej umevanju D. Commedie nujna, neogibno potrebna podlaga. (Prevod je izgotovljen.) — Ob prvem spevu Pekla sem premišljeval, ali naj ohranim Dantejeve same ženske rime, ali bi rabil tudi moške, katerih ima naš jezik (kakor tudi ruski) večino. Odločil sem se za popolno skladnost z izvirnikom in si seveda s tem delo močno otežil. — Dvanajst let je prevod izhajal (Pekel 1910, 1911, Vice in Raj 1915—1925), dvanajst let sem od jutra do večera, povsod, na poti v šolo skozi hrup mesta ali v tihi sobi iskal dvema prijateljicama tretjo (tercina!), ki jo je bilo časih tako težko najti. Zdaj pa že dvanajst let iščem založnika, da bi prevod izšel v knjigi.

Za zlati jubilej pa voščim Domu in svetu, naj z Bogom srečno nadaljuje svojo pot, naj bo mladim sotrudnikom dober delodajalec, naj nam prinaša spet kakor nekdanj čim več leposlovja, zakaj, ko listam teh devet in štirideset letnikov, se mi zdi, da se oko najrajši ustavi ob tem, kar so misli lepega storile.